

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ
ПОЛЕСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ХОЗЯЙСТВА
И ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ**

**УКРАИНА И БЕЛАРУСЬ:
РЕСУРСЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА**

Монография

Пинск 2017

УДК 346.26 (477) (476)
ББК 65.290 (4Укр) (4Беи)
У 45

Научный редактор
доктор экономических наук **Л.Е. Совик**

Авторы:

Храпко П.Ю., Наконечна О.П., Залужна А.Е., Гуменюк С.Н., Шийка С.В.,
Пивоварчук Л.В., Мельник Л.В., Мельник Л.М., Дума В.Л., Ляхович О.А.,
Скаковска С.С., Позняковская Н.Н., Валюх А.Н., Якимчук А.Ю., Акимова Л.Н.,
Акимов А.А., Кузнецова Т.В., Сипайло Л.Г., Сипайло Н.А., Козлюк В.В.,
Левун О.И., Мальчик М.В., Попко Е.В., Скрипчук П.М., Павелко О.В.,
Сиротинська А.П., Шулейко Д.Ч., Кушнир Н.Б., Ковшун Н.Э., Мощич С.З.,
Красовская Ю.В., Лесняк А.Ю., Подлевская О.М., Мелихова Т.Л., Зубилевич С.Я.,
Мищук Г.Ю., Рощик И.А., Самолук Н.Н., Юрчик Г.Н., Мазур Н.А.,
Шишкина Е.А., Семенова Ю.Н., Навротский Р.Л., Швец Ф.Д., Швец О.М.,
Рибак В.В., Костюкевич А.Н., Костюкевич Р.М., Король Б.О., Павлиха Н.В.,
Феднина Е.Н., Копытовских А.В., Павлов К.В., Хомюк Н.Л.

Рецензент

директор Института агроэкологии и экономики природопользования НААНУ,
академик НААН **О.И. Фурдичко**,
доктор экономических наук, профессор, Киев, Украина

Утверждена Советом
УО «Полесский государственный университет» (№ 10 29.06.2017)

У 45 **Украина и Беларусь: ресурсы предпринимательства** : монография / П.Ю.
Храпко [и др.] ; под науч. ред. Л.Е. Совик. – Пинск : ПолесГУ, 2017. – с. 194.

ISBN 978–985–516–481–5

В монографии раскрыты актуальные проблемы международного сотрудничества Республики Беларусь и Украины в различных сферах деятельности: исторические и философские основы сотрудничества, финансы, экономика природопользования, системы управления на локальном уровне, трансграничное сотрудничество, инновации в экономике и использовании трудовых ресурсов.

Монография является первым томом серии совместного издания Полесского государственного университета и Национального университета водного хозяйства и природопользования.

УДК 346.26 (477) (476)
ББК 65.290 (4Укр) (4Беи)

ISBN 978–985–516–481–5

© УО «Полесский государственный
университет, 2017

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ	6
ГЛАВА 1. ОСНОВЫ КОММУНИКАТИВНОЙ ДИСКУССИИ В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ	7
1.1 Сущность дискурса и его современные трансформации <i>Храпко П.Ю.</i>	7
1.2 Коммуникативное измерение жизненного мира человека: нравственно-эстетические коннотации <i>Наконечна О.П., Залужна А.Є.</i>	10
1.3 К истории украино-белорусских культурных связей конца XVI – начала XVII в. <i>Гуменюк С.М.</i>	16
1.4 Особенности народной географической лексики Украинского и Белорусского Полесья <i>Шийка С.В.</i>	19
ГЛАВА 2. СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ	27
2.1 Пути совершенствования системы бюджетного финансирования социальной сферы в Украине <i>Пивоварчук Л.В.</i>	27
2.2 Особенности формирования бюджетных ресурсов регионов Украины <i>Мельник Л.В., Мельник Л.М., Дума В.Л.</i>	31
2.3 Реформирование межбюджетных отношений в условиях бюджетной децентрализации в Украине <i>Ляхович О.О., Скаковська С.С.</i>	35
2.4 Государственный финансовый контроль в Украине: состояние, проблемы и перспективы <i>Позняковська Н.М.</i>	39
2.5 Экономические и финансовые аспекты внедрения региональных инноваций Украины по сравнению с Беларусью <i>Andriy Valyukh, Alina Yakymchuk</i>	44
2.6 Влияние кредитования коммерческих банков на стимулирование экономического роста в Украине <i>Акімова Л.М., Акімов О.О.</i>	52
ГЛАВА 3. ИННОВАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ	60
3.1 Значение маркетинга инноваций в системе обеспечения конкурентных преимуществ предприятия <i>Кузнєцова Т.В., Сіпайло Л.Г., Сіпайло Н.А.</i>	60
3.2 Методологические аспекты оценки эффективности инвестиционной деятельности предприятий <i>Козлюк В.В., Левун О.І.</i>	66
3.3 Информационное обеспечение рефлексивного управления конкурентоспособностью промышленных предприятий в структурном моделировании бизнес-процессов маркетинга <i>Мальчик М.В., Попко Е.В.</i>	70

3.4 Актуальные основы социо-эколого-экономической оценки эффективности стандартизации в условиях глобализации мировой экономики <i>Скрипчук П.М.</i>	75
3.5 Учетная интерпретация классификаций доходов основной деятельности в строительстве: теоретико-методические аспекты <i>Павелко О.В.</i>	80
3.6 Внедрение и использование информационных технологий учета в управлении предприятиями <i>Сиротинська А.П.</i>	85
3.7 О кластеризации как приоритетной форме развития свободной экономической зоны <i>Шулейко Д.Ч.</i>	89
ГЛАВА 4. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА	99
4.1 Реорганизация энергосистемы Республики Беларусь с учетом украинского опыта <i>Кушнир Н.Б., Ковшун Н.Э., Моцич С.З.</i>	99
4.2 Оптимизационное моделирование эколого-экономических рисков использования сельскохозяйственных земель в условиях трансграничного сотрудничества <i>Красовская Ю.В., Лесняк А.Ю., Подлевская О.М.</i>	104
4.3 Урбанизация Украинского Полесья в индустриальную и переходную к постиндустриальной эпохи <i>Мелихова Т.Л.</i>	114
4.4 Элементы учетной политики субъектов малого предпринимательства в Украине в условиях евроинтеграции <i>Зубилевич С.Я.</i>	119
ГЛАВА 5. ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ УКРАИНЫ И БЕЛАРУСИ: ИМПЕРАТИВЫ РАЗВИТИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ	129
5.1 Интеллектуальная составляющая человеческого капитала как фактор повышения конкурентоспособности экономики <i>Мищук Г.Ю., Роцик И.А.</i>	129
5.2 Управление расходами на профессиональное развитие человеческого капитала в системе обеспечения конкурентоспособности предприятий <i>Самолюк Н.Н., Юрчик Г.Н.</i>	134
5.3 Концепция достойного труда в контексте воспроизводства человеческого капитала Украины и Республики Беларусь <i>Мазур Н.А., Шишкина Е.А.</i>	140
ГЛАВА 6. ЭКОНОМИКА ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ	149
6.1 Оценка экологических проблем использования водных ресурсов в Ровно и Ровненской области <i>Yuliya Semenova, Ruslan Navrotskyi</i>	149
6.2 Концептуальные основы проектирования защиты агроландшафтов зоны Полесья Украины и Беларуси <i>Швецъ Ф.Д., Швецъ О.М., Рибак В.В.</i>	153

6.3 Научно-методические подходы к разработке программ реформирования организационно-экономических отношений в сфере гидромелиорации <i>Костюкевич А.М., Костюкевич Р.М., Король Б.О.</i>	158
6.4 Инвестиционные механизмы обеспечения экологически безопасного природопользования <i>Павліха Н.В., Федниа К.М.</i>	163
6.5 Налоговое регулирование сельскохозяйственного землепользования <i>Хомюк Н.Л. , Павліха Н.В. , Павлов К.В.</i>	168
6.6 Современные подходы к оценке экологического ущерба при проведении осушительных мелиораций в зоне Белорусского Полесья <i>Копытовских А.В.</i>	173
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	189

УДК 336.226.212.1

**Н.В.Павліха – д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та управління проектами
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки**

**К.В.Павлов – к.е.н., доцент, докторант кафедри міжнародних відносин та управління проектами
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки**

**Н.Л. Хомюк – молодший науковий співробітник
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки**

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню податкового регулювання сільськогосподарського землекористування. Розглянуто земельне податкове законодавство в Україні та Білорусі. Здійснено аналіз процесу надходжень земельних податкових платежів в Україні.

Ключові слова: податкове регулювання, сільськогосподарське землекористування, земельний податок, єдиний податок для сільськогосподарських товаровиробників.

The article investigates tax regulation of agricultural land use. Land tax laws in Ukraine and Belarus are considered. The process of land revenue tax payments in Ukraine is analyzed.

Keywords: tax regulations, agricultural land use, land tax, single tax for agricultural producers.

Стаття посвящена дослідженню податкового регулювання сільськогосподарського землекористування. Рассмотрено земельное налоговое законодательство в Украине и Беларуси. Проведен анализ процесса поступлений земельных налоговых платежей в Украине.

Ключевые слова: налоговое регулирование, сельскохозяйственное землекористування, земельный налог, единый налог для сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Вступ. У Податковому кодексі України відсутні правові норми щодо особливостей використання коштів від плати за землю. До 2001 року плата за землю спрямовувалася на фінансування заходів щодо раціонального використання та охорони земель, проведення земельної реформи, ведення кадастру, здійснення землеустрою та моніторингу земель, розвитку інфраструктури населених пунктів, відшкодування витрат власників землі і землекористувачів, пов'язаних з господарюванням на землях гіршої якості; економічного стимулювання власників землі і землекористувачів за поліпшення якості земель, підвищення родючості ґрунтів. Наразі даний податок ніяким чином не впливає на вклад і відповідальність держави за раціональне використання та охорону земель. Нажаль, економіко-правову систему платності землекористування та землеволодіння в Україні не можна вважати такою, що відповідає вимогам раціонального використання та охорони земель

сільськогосподарського призначення. Екстенсивне використання земель у сільськогосподарському виробництві призвело до масштабної деградації та значного виснаження ґрунтового покриву. Земельний податок в Україні є джерелом наповнення бюджету, проте практично не виконує стимулюючу функцію, а також не є гнучким у залежності від доходів платника. Особливістю цієї проблеми є і те, що держава зобов'язана опікуватися землями сільськогосподарського призначення, які займають 71 % від земельного фонду України. Ці факти свідчать про актуальність та практичне значення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Земельне оподаткування досліджували такі вчені, як: В.І. Павлов, Ю.Г. Фесіна, О.М. Гарнага, С.В. Юшко, А.І. Крисак, Ю.О. Лупенко, В.А. Голян та ін. Ними розглядалося широке коло питань платності у сфері земельних відносин. Однак, попри значний обсяг публікацій із дослідженої тематики, залишаються недостатньо розробленими питання податкового регулювання сільськогосподарського землекористування. Тому виникає необхідність подальших наукових пошуків у зазначеному напрямку економічної науки.

Мета статті. Метою роботи є аналіз податкового регулювання сільськогосподарського землекористування в Україні та Білорусі. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання: розкрити сутність категорії «податкове регулювання сільськогосподарського землекористування», порівняти земельне податкове законодавство в Україні та Білорусі; здійснити аналіз процесу надходжень земельних податкових платежів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Оподаткування земель виступає складовою державного регулювання у сфері земельних відносин. Об'єктами податкового регулювання виступають соціально-економічні процеси на макро-, мезо- та мікрорівнях. Податкове регулювання – це система заходів цілеспрямованого економічного і законодавчого впливу держави на учасників економічних відносин за допомогою інструментів податкової політики з метою досягнення бажаних соціально-економічних результатів [1].

Термін «землекористування» складений із двох понять «земля» та «користування». Землекористування означає порядок, умови, форми застосування земельних ресурсів для реалізації інтересів, задоволення потреб, отримання вигоди [2, с. 7]. Також під землекористуванням розуміють об'єктивно зумовлений процес залучення людиною землі до виробничої та невиробничої діяльності, її відтворення та охорону [3, с. 10]. Отже, *сільськогосподарське землекористування (користування землями сільськогосподарського призначення)* – це господарська діяльність із залученням земель сільськогосподарського призначення, використовуючи їх природні якості для задоволення суспільних потреб та отримання вигод.

Сучасне землекористування, як вважає Хвесик Ю.М., має бути спрямоване на забезпечення національної безпеки і захист територіальних інтересів країни шляхом відповідної організації використання землі, збереження територіальної цілісності й незалежності держави, створення умов екологічної безпеки і підтримки екологічної рівноваги, задоволення економічних, соціальних, культурних, територіальних, демографічних та інших суспільних потреб [4].

Податкове регулювання сільськогосподарського землекористування – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації стягнення податкових платежів за користування та володіння землями

сільськогосподарського призначення з метою досягнення бажаних соціально-економічних результатів.

В Україні до земельних податкових платежів віднесено плату за землю, що справляється у формі земельного податку та орендної плати за землі державної та комунальної власності, а також єдиний податок четвертої групи (для сільськогосподарських товаровиробників). В Білорусі за користування землями сільськогосподарського податку справляється земельний податок та єдиний податок для виробників сільськогосподарської продукції.

Порівняльну характеристику формування та справляння земельного податку за землі сільськогосподарського призначення в Україні та Білорусі зображено у табл. 1. В Україні земельний податок з 2015 року відноситься до місцевих податків, а в Білорусі – до республіканських. Плата за землю в Україні сплачується до місцевих бюджетів за місцем знаходження земельної ділянки, а в Білорусі земельний податок з юридичних осіб – до республіканського бюджету, а з фізичних осіб – до місцевих бюджетів.

Таблиця 1. – Порівняльна характеристика формування та справляння земельного податку в Україні та Білорусі

Елементи правового механізму	Згідно Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями	Згідно Податкового кодексу Республіки Білорусі (особливої частини) від 29 грудня 2009 року № 71-3 зі змінами та доповненнями
Платник податку	- власники земельних ділянок, земельних часток (паїв); - землекористувачі.	- організації та фізичні особи, у яких земельні ділянки знаходяться на праві постійного або тимчасового користування, довічного успадкованого володіння або приватної власності.
Об'єкт оподаткування	- земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні; - земельні частки (паї), які перебувають у власності.	земельні ділянки, які: - перебувають у приватній власності, довічному успадкованому володінні або тимчасовому користуванні фізичних осіб, а також прийняті фізичними особами у спадщину; - перебувають у приватній власності, постійному або тимчасовому користуванні організацій; - надані у тимчасове користування і своєчасно не повернуті відповідно до законодавства, самовільно зайняті, які використовуються не за цільовим призначенням.
База оподаткування	- нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного відповідно до порядку, встановленого цим розділом; - площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.	визначається в розмірі кадастрової вартості земельної ділянки. Податкова база земельного податку за землі сільськогосподарського призначення визначається за площею і балом кадастрової оцінки земель сільськогосподарських організацій, в тому числі селянських (фермерських) господарств.
Ставки	- за земельні ділянки	- за землі сільськогосподарського

податку	сільськогосподарських угідь, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки; - за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено, встановлюється у розмірі не більше 5 відсотків від нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області.	призначення при наявності кадастрової оцінки встановлюються згідно Податкового кодексу у розмірі від 0,04 до 10,23 білоруських рублів за гектар; - за земельні ділянки, зайняті капітальними будівлями та іншими об'єктами, встановлюється в розмірі 0,75 білоруського рубля за гектар; - за землі сільськогосподарського призначення, за якими відсутня кадастрова оцінка, встановлюються відповідно з середньою ставкою земельного податку по районах Республіки Білорусь; - за земельні ділянки, які використовуються не за цільовим призначенням, застосовуються ставки земельного податку, збільшені на коефіцієнт 10.
Податковий період	календарний рік.	календарний рік.
Порядок нарахування	- Підставою для нарахування земельного податку є дані державного земельного кадастру. - Юридичні особи самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і не пізніше 20 лютого поточного року подають відповідному контролюючому органу за місцезнаходженням земельної ділянки податкову декларацію на поточний рік. - Нарахування фізичним особам сум податку проводиться контролюючими органами, які видають платникові до 1 липня поточного року податкове повідомлення-рішення про внесення податку.	- Підставами для обчислення земельного податку є: державний акт на земельну ділянку; відомості про наявність земель; фактичне використання платником земельних ділянок; документи, що дозволяють визначити дані земельної ділянки. - Платники-організації подають до податкових органів податкові декларації по земельному податку щороку не пізніше 20 лютого поточного року. - Нарахування земельного податку фізичним особам проводиться податковими органами на 1 січня кожного податкового періоду.
Порядок сплати	Юридичні особи сплачують податок рівними частками щомісяця протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового місяця. Податок фізичними особами сплачується протягом 60 днів з дня вручення податкового повідомлення-рішення.	Юридичні особи сплачують податок за землі сільськогосподарського призначення один раз на рік в розмірі обчисленої суми за рік не пізніше 15 квітня поточного року. Фізичні особи сплачують щорічно не пізніше 15 листопада.

Джерело: сформовано за даними Податкового кодексу України [5] та Податкового кодексу Республіки Білорусь [6]

Оскільки надходження плати за землю включають плату за землю всіх категорій, а окремо виділити податкові надходження від земель сільськогосподарського призначення не можливо, тому здійснено аналіз надходження плати за землю в Україні у розрізі контрагентів та аналіз надходження від сплати єдиного податку четвертої групи (раніше ФСП), оскільки об'єктом оподаткування виступає площа сільськогосподарських угідь.

У зведеному бюджеті України станом на 1 січня 2016 року плата за землю, як складова податку на майно, складала лише 3 % від загальної суми доходів, а в місцевих бюджетах – 15 %. Надходження плати за землю у 2015 році становили 14,8 млрд. грн., що на 2,7 млрд. грн. більше, ніж у 2014 році та на 6,4 млрд. грн. більше, ніж у 2009 році (рис. 1). Частка плати за землю у податкових доходах зведеного бюджету зменшується за умови збереження динаміки зростання фактичних надходжень. Виключення становить 2014 рік, в якому спостерігається зменшення податкових надходжень.

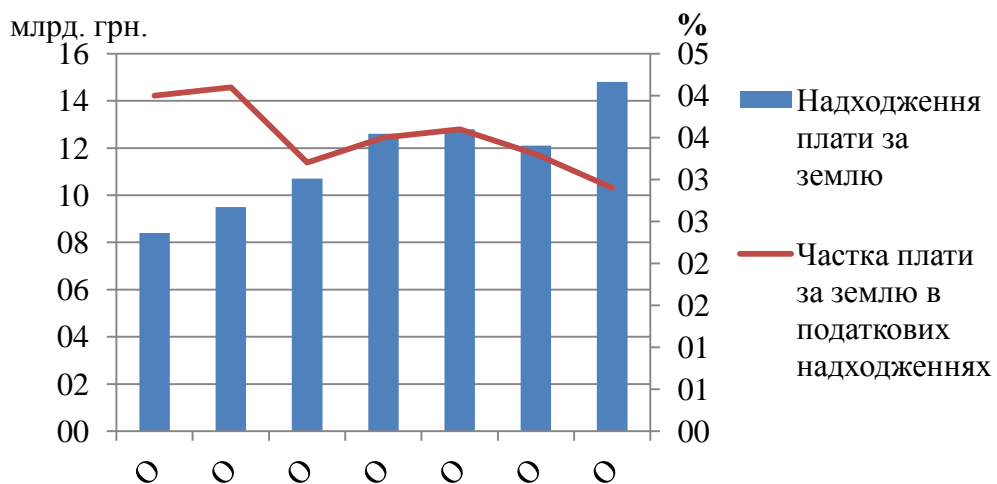

Рисунок 1 – Динаміка надходжень плати за землю до Зведеного бюджету України у 2009 – 2015 роках

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної казначейської служби України [7]

В табл. 2 показано зміни у надходженнях плати за землю у 2009 – 2015 роках до зведеного бюджету України у розрізі її складових: земельного податку з юридичних і фізичних осіб та орендної плати з юридичних і фізичних осіб. Слід зазначити, що сума надходжень від земельного податку з юридичних осіб зросла від 2582,9 млн. грн. у 2009 році до 3558,8 млн. грн. у 2015 році; від земельного податку з фізичних осіб від 232,0 млн. грн. у 2009 році до 501,1 млн. грн. у 2015 році. Аналогічно збільшилась сума надходжень від орендної плати з юридичних осіб від 4833,1 млн. грн. у 2009 році до 9413,9 млн. грн. у 2015 році та від орендної плати з фізичних осіб від 714,7 млн. грн. у 2009 році до 1357,7 млн. грн. у 2015 році.

Таблиця 2 – Надходження плати за землю у 2009 – 2015 роках

Показник, млн. грн.	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Плата за землю	8362,7	9539,9	10700,9	12581,7	12802,9	12083,9	14831,5
Земельний податок з юридичних осіб	2582,9	2783,7	2924	3211	2950	2776,4	3558,8
Орендна плата з юридичних осіб	4833,1	5631,8	6472,1	7816,9	8232,3	7819,7	9413,9

Земельний податок з фізичних осіб	232,0	267,6	312,5	403,4	416,1	384,9	501,1
Орендна плата з фізичних осіб	714,7	856,8	992,3	1150,4	1204,5	1102,9	1357,7

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної казначейської служби України [7]

Під час аналізу спостерігається тенденція зростання надходжень плати за землю протягом аналізованого періоду. Проте у 2014 році у зв'язку з економічною і політичною ситуацією в Україні сума надходжень в порівнянні з 2013 роком зменшилась на 719,0 млн. грн., з них орендна плата з юридичних осіб на 412,6 млн. грн. Але у 2015 році сума надходжень в порівнянні з 2014 роком збільшилась на 2747,6 млн. грн., з них орендна плата з юридичних осіб на 1594,2 млн. грн. Протягом аналізованого періоду сума надходжень плати за землю збільшилась на 6468,8 млн. грн.

Відповідно структура плати за землю за 2009 – 2015 роки також зазнала певних змін. Якщо у 2009 році земельний податок (з юридичних та фізичних осіб) займав 33,7 % загального обсягу надходжень плати за землю, то у 2015 році цей показник склав лише 27 %. Надходження орендної плати (з юридичних та фізичних осіб) у 2015 році становили 72,6 % загального обсягу надходжень плати за землю, а у 2009 році – 66,3 %. Збільшення частки орендної плати у структурі плати за землю спричинене удосконаленням обліку орендарів земельних ділянок та покращенням адміністрування цього виду податку.

Отже, спостерігається динаміка зростання надходжень плати за землю. За 2015 року до місцевих бюджетів поступило 14831,5 млн. грн., що на 2747,6 млн. грн. більше, ніж у 2014 році. У зв'язку зі змінами у податковому законодавстві, а саме переведення плати за землю у місцевий податковий платіж та вдосконалення нормативної грошової оцінки земель, передбачається стрімке зростання рівня збору земельного податку до місцевих бюджетів. Ці заходи мають важливе значення, оскільки в державі прийнятий курс на децентралізацію.

Окрім плати за землю, різновидом земельного податкового платежу в Україні є *єдиний податок четвертої групи* (раніше фіксований сільськогосподарський податок (ФСП)), об'єктом оподаткування якого є площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду.

Вітчизняні сільськогосподарські виробники мають право вибирати режим оподаткування або спеціальний, або на загальній основі. Спеціальний режим оподаткування передбачає сплату єдиного податку четвертої групи без сплати податку на прибуток, податку на майно (в частині земельного податку) та рентної плати за спеціальне використання води платниками.

До четвертої групи платників єдиного податку належать сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків. Згідно Податкового кодексу України сільськогосподарський товаровиробник – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власно виробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання [5].

Згідно Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року [8] змінився об'єкт оподаткування даного податку. У платників єдиного податку четвертої групи (як і в минулих роках для платників ФСП), єдиним податком обкладається площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду, що перебуває в їх власності або в користуванні, у тому числі на умовах оренди. Крім того, з'явилася норма, згідно з якою підставою для нарахування єдиного податку платникам четвертої групи є дані Державного земельного кадастру та/або дані з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Таким чином, до розрахунку єдиного податку на 2015 рік та на наступні роки необхідно включати лише земельні ділянки, право користування якими зареєстроване відповідно до норм земельного законодавства.

Ще одним неприємним сюрпризом для сільгоспідприємств з 2015 року стало підвищення втричі ставок єдиного податку четвертої групи порівняно зі ставками колишнього ФСП. Ставки єдиного податку станом на 1 січня 2016 року наведені у табл. 3.

Таблиця 3 – Ставки єдиного податку четвертої групи

№	Види земельних ділянок	Ставки єдиного податку (у % від нормативної грошової оцінки)		
		загальні	у гірських зонах та на поліських територіях	на закритому ґрунті
1	рілля, сіножаті і пасовища	0,81	0,49	5,4
2	багаторічні насадження	0,49	0,16	
3	землі водного фонду	2,43		

Джерело: розроблено автором на основі Податкового кодексу [5]

Крім того, з 1 січня 2015 року базу обкладення єдиним податком було суттєво збільшено. Тепер для обчислення суми єдиного податку четвертої групи слід брати нормативну оцінку землі не на 1 липня 1995 року (як це було при обчисленні суми ФСП у попередніх роках), а поточну, причому з урахуванням коефіцієнта індексації. Змінився також і порядок сплати єдиного податку четвертої групи порівняно з колишнім ФСП. Якщо ФСП слід було сплачувати щомісяця, то єдиний податок сплачується щоквартально у таких розмірах: в I і II кварталах – по 10 відсотків, в III кварталі – 50 відсотків, в IV кварталі – 30 відсотків від річної суми податку. Тобто порядок сплати податку враховує сезонність сільськогосподарського виробництва.

Як зазначає Юшко С.В., запровадження ФСП мало неоднакові наслідки для суб'єктів господарювання. Адже найбільше податкових послаблень отримали:

- виробники рентабельних видів рослинницької продукції, адже при наявності прибутків, вони звільнялись від сплати податку на прибуток;
- підприємства, які займалися тваринницькою діяльністю, адже оподаткуванню підлягала площа сільськогосподарських угідь, яка прямо не впливає на спеціалізацію цих організацій;
- виробники, які проводять діяльність у гірських зонах та на території Полісся через застосування до них нижчих ставок оподаткування;
- виробники винограду та інших плодів;
- виробники тих видів продукції, які вимагають більших витрат у розрахунку на одиницю земельної площі [9].

В Білорусі згідно з Податковим кодексом [6] платниками єдиного податку для виробників сільськогосподарської продукції є організації, які виготовляють сільськогосподарську продукцію та, виручка яких від реалізації продукції рослинництва, первинної переробки льону, бджільництва, тваринництва і рибальства становить не менше 50 відсотків всієї виручки підприємства. Об'єктом оподаткування виступає валова виручка, з якої стягується 1 % податку. Отже, в Білорусі спеціальне оподаткування сільгоспвиробників побудоване на прибуткових засадах формування, а не на земельних, так як в Україні. Тому основним недоліком є відсутність зв'язку з основними ресурсами – землями.

Слід зазначити, що податкове регулювання сільськогосподарського землекористування у чистому вигляді відсутнє. Погоджуємося з думкою Крисака А., що податковим регулятором використання земель сільськогосподарського призначення є фіксований сільськогосподарський податок (тепер, *єдиний податок четвертої групи*), який є синтетичним фіскальним інструментом, адже включає, крім плати на землю, ряд фінансових важелів, які стосуються не безпосередньо масштабів залучення земельних ресурсів у господарський оборот, а результатів господарської діяльності сільгоспвиробника [10, с. 8 – 9].

Надходження фіксованого сільськогосподарського податку протягом 2009 – 2014 років не змінювалися і становили близько 0,1 млрд. грн. Сума надходжень до зведеного бюджету у 2015 році становила 2024,2 млн. грн., що на 1901,3 млн. грн. більше, ніж у 2009 році (рис. 2). Це пов'язане з тим, що для розрахунку бази оподаткування даним податком до 2015 року використовувалася нормативна грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь проведена за станом на 1 липня 1995 року. Даний податок не пов'язаний з масштабами освоєння земель сільськогосподарського призначення.

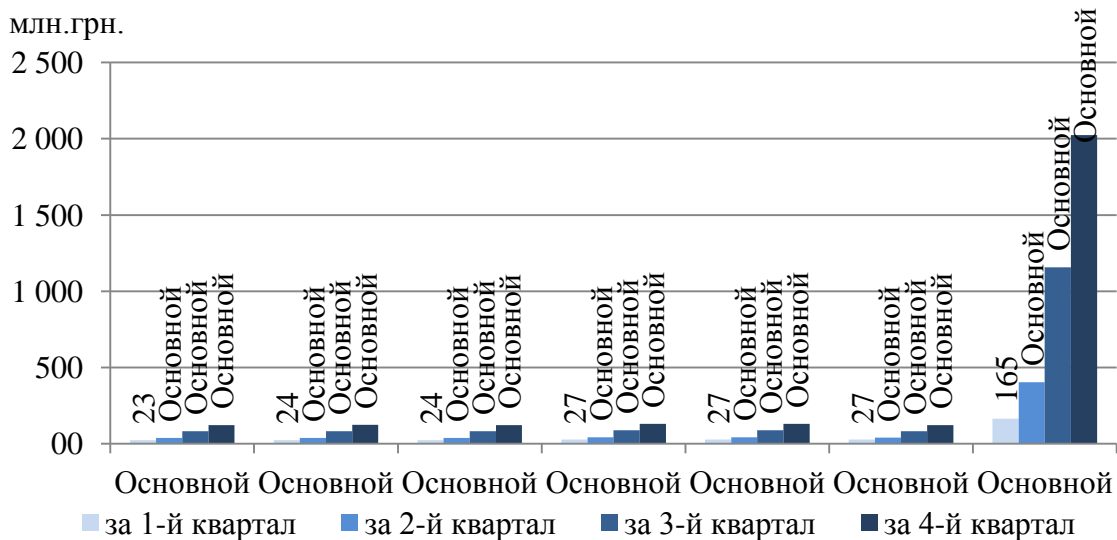

Рисунок 2 – Динаміка надходжень єдиного податку четвертої групи (раніше ФСП) до місцевих бюджетів

Джерело: побудовано автором на основі Державної казначейської служби України [7]

Надходження від єдиного податку (фіксованого сільськогосподарського податку) за 2015 рік зросли у 17 разів, в порівнянні з 2014 роком. Це пов'язано із запровадженням щорічної індексації бази оподаткування для

сільгоспідприємств. Крім того, з 1 січня 2015 року ставки спеціального режиму прямого оподаткування для сільгоспідприємств збільшено втричі. Відповідно, якщо у 2014 році середній розмір ФСП з гектара сільгоспугідь складав менш як 6 грн./га, то у 2015 році відповідний обов'язковий платіж перевищує 115 грн./га. Такі новації дозволяють перетворити єдиний податок на суттєве джерело наповнення місцевих бюджетів.

Як зазначає Лупенко Ю.О., податкове навантаження на сільгоспідприємства у рамках застосування спрощеної системи оподаткування, яка почала діяти з 1 січня 2015 року, не перевищує відповідних показників по інших системах оподаткування – спрощеної (від доходу) та загальної (від прибутку). Таке навантаження, враховуючи фактичну доходність агробізнесу в останні роки, не повинно стати критичним для галузі [11].

Якби ставки земельних податкових платежів були вищими, то, на думку Голяна В.А. та Бардась В.М., землекористувач максимальною мірою використовував би внутрішні резерви та зовнішні запозичення для впровадження інноваційних технологій, оскільки це був би єдиний шлях закріпитися на ринку та отримати конкурентні переваги [12].

Отже, впровадження спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників допомогло врегулювати податкові відносини у цій галузі. Проте єдиний податок четвертої групи вже не відповідає характеристикам головного стабілізатора у відносинах держави та суб'єктів аграрної сфери господарювання.

Висновки та пропозиції. Визначено, що податкове регулювання сільськогосподарського землекористування – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації стягнення податкових платежів за користування та володіння землями сільськогосподарського призначення з метою досягнення бажаних соціально-економічних результатів. Здійснено порівняння податкового земельного законодавства в Україні та Білорусі на основі аналізу Податкових кодексів, та визначено, що в Україні та Білорусі власники та землекористувачі сплачують земельний податок, а для сільськогосподарських товаровиробників передбачено спеціальний режим оподаткування.

Плата за землю в Україні є другим за обсягом, після податку з доходів фізичних осіб, джерелом фіскальних надходжень до місцевих бюджетів. Розкрито зміни у формуванні бюджетів місцевого самоврядування, серед яких зменшення частки плати за землю у податкових доходах зведеного бюджету України за умови збереження динаміки зростання фактичних надходжень. Аналіз надходжень плати за землю впродовж 2009 – 2015 років дозволив виявити тенденції їх зростання, проте у 2014 році сума надходжень зменшилась, що спричинено ускладненням політичної та економічної ситуації в Україні.

Обґрунтовано значення єдиного податку четвертої групи (фіксованого сільськогосподарського податку) як податкового регулятора використання земель сільськогосподарського призначення та джерела наповнення місцевих бюджетів. Його надходження протягом 2009 – 2014 років не змінювалися, а у 2015 році зросли у 17 разів, у порівнянні з попереднім періодом, що пояснюється запровадженням щорічної індексації бази оподаткування та збільшенням ставок податку для сільгоспідприємств.

З метою стабільних надходжень до місцевих бюджетів та стимулювання ефективного використання земельних ресурсів необхідним є проведення низки заходів, серед яких – здійснення повної інвентаризації земель сільськогосподарського призначення, застосування підвищувальних коефіцієнтів за нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення та

інше. Загалом ситуація в сфері користування землями сільськогосподарського призначення, їх охорони та запровадження системи відповідних платежів є складною та потребує заходів з трансформації земельних відносин, у тому числі трансформації земельних податкових платежів.

Список використаних джерел:

1. Гланц В. Н. Сутність та елементи податкового регулювання / В. Н. Гланц // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2(31). – С. 92–96.
2. Економіка землекористування: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / [В. І. Павлов, О. М. Гарнага, Т. С. Веремєнко, Ю. Г. Фесіна]. – Рівне : НУВГП, 2012. – 188 с.
3. Павлов В. І. Відтворення земельних ресурсів сільськогосподарського використання: Монографія / В. І. Павлов, О. М. Мельник, Ю. Г. Фесіна. – Рівне: НУВГП, 2011. – 204 с.
4. Хвесик Ю. М. Формування системи раціонального землекористування на депресивних територіях: інвестиційно-інституціональний аспект / Ю. М. Хвесик // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. пр. – Київ – 2012. – С. 194 – 201.
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: прийнятий Верховною Радою України 2 груд. 2010 р. № 2755-IV: текст із змін. станом на 31 трав. 2016 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
6. Налоговый кодекс Республики Беларусь (особенная часть) от 29 декабря 2009 г. № 71-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://etalonline.by/?type=text®num=hk0900071#load_text_none_1_
7. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]: офіц. веб-сайт: україн. версія. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс]: Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19>
9. Юшко С. В. Фіксований сільськогосподарський податок: історія та перспективи застосування / С. В. Юшко // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 52 – 61.
10. Крисак А. І. Організаційно-економічні засади інституціонального забезпечення сільськогосподарського землекористування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / Алла Іванівна Крисак. – Київ, 2009. – 23 с.
11. Лупенко Ю. Епоха фіксованого сільськогосподарського податку скінчилася. В дію вступають нові правила. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/1093-2015-01-13-12-47-50.html>
12. Голян В. А. Удосконалення системи фіскального регулювання природокористування: доміанти подолання синдрому «символічності» нормативів плати / В. А. Голян, В. М. Бардась // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 11. – С. 145 – 151.